
ПРОГЛАС

Годишници

IN MEMORIAM

(90 години от рождението на чл.-кореспондент Кирил Мирчев)

На 3 декември 1992 година се навършват 90 години от рождението на проф. Кирил Спиридонов Мирчев, член-кореспондент на Българската академия на науките.

Роден в гр. Битоля на 3 декември 1902 г. в семейството на българския учител и секретар на Българската митрополия в Битоля Спиридон Мирчев, Кирил Мирчев заедно с цялото семейство споделя изгнаническата съдба на много родолюбиви и просветени българи от Македония. В 1913 г. семейството се премества в София. Кирил Мирчев завършва с отличен успех класическия отдел на Първа мъжка гимназия и още тогава проявява подчертаната си склонност към изучаването на класическите езици и на старобългарския език. От 1922 г. е студент по славянска филология в Софийския университет, където има щастието да слуша лекциите на изтъкнати български учени като Любомир Милетич, Беньо Цонев, Йордан Иванов, Александър Теодоров-Балан, Стефан Младенов, Стоян Романски.

Проявил своята склонност към научни занимания, през 1925/26 г. той е изпратен на специализация в Полша, в един от най-изтъкнатите центрове на световната славистика - Краков, където специализира под ръководството на Казимир Нич и Ян Лос. През годините на следването и специализацията си Кирил Мирчев се оформя като многообещаващ млад учен в областта на историята на българския език и на българската диалектология. Проф. Л. Милетич го привлича за свой асистент и под неговото вещо ръководство младият филолог започва своя творчески път. През 1936 г. той е избран за хоноруван доцент, а на следната година е вече редовен доцент, завеждащ Катедрата по история на българския език, останала без ръководител след смъртта на проф. Беньо Цонев. През 1941 г. Кирил Мирчев е извънреден професор, а от 1946 г. е избран за редовен професор по история на българския език. В 1945 г. е избран за член-кореспондент на Българската академия на науките. През 1975 г. - годината на неговата внезапна смърт - той беше в процедура на избор за академик.

В продължение на 36 години проф. Мирчев завеждаше Катедрата по български език към Филологическия факултет на Софийския университет. Близо 20 години, до смъртта си, ръководеше Секцията за история на българския език при Института за български език на Българската академия на науките. Когато към академията бе основана Кирило-Методиевската комисия при президиума (сега Кирило-Методиев-

ски научен център), той бе избран за неин председател и положи много усилия да организира работата по създаването на Кирило-Методиевска енциклопедия.

В продължение на повече от четири десетилетия проф. Мирчев четеше лекции по старобългарски език и история на българския език в университета и по черковнославянски с оглед на старобългарски в Духовната академия. Няколко поколения български слависти получиха трайни познания по тази основна българистична дисциплина от този изтъкнат учен, чиито трудове високо се ценяха и се ценят не само у нас, но и в европейски, и в световен мащаб. Под неговото крило израснаха и се оформиха като учени аспиранти, асистенти, научни сътрудници и специалисти-филолози и заеха достойно място в българската и чуждестранната наука. При него идваха на специализация или за консултации и мнозина чуждестранни учени.

Проф. К. Мирчев участвуваше в редколегиите на поредиците: "Българска диалектология. Бележки и материали", "Трудове по българска диалектология", списание "Български език" и др. Под негово редакторство излязоха редица монографии, издания на български езикови исторически паметници, сборници, посветени на проблеми на историята на българския език, и пр.

През целия си творчески живот член-кореспондент К. Мирчев работеше целенасочено върху проблемите на целия исторически живот на българския език и на неговите диалекти - една обширна научна област, изпълнена с нерешени или слабо решени проблеми, за чието проучване той черпеше материал направо от извора им - българските езикови исторически паметници от IX - X до XVIII - XIX век. Преклонението му пред езиковоисторическите факти, пред онова, което говори самият материал, беше пословично и той успя да го внуши на своите ученици и последователи. Уважението към научната истина го предпазваше от прибързани, макар и съблазнителни хипотези и теории, от конюнктурни постановки и от неподкрепени изводи. Предпочиташе да остави бяло поле в научната разработка, вместо да се старае да го запълни с несигурни заключения. Затова смело може да се каже, че нищо в публикациите, които ни завеща, не подлежи на съмнение или оборване. То дава възможност само да се попълва с нови факти, да се детайлизира. За тази стабилност на научните му приноси допринасяше здравият му научен мироглед и методологията му, солидната му научна подготовка и тънкият му троден езиков усет. Той работеше непрекъснато над себе си, следеше литературата. По природа тих, съдържан и изискан човек, той можеше да бъде пламенен и находчив полемик, като спазваше винаги стриктно научния тон и научната етика. Голям българин-патриот, той притежаваше дълбоко чувство за историзъм, прекланяше се пред ценностите на българското езиково и културноисторическо наследство от Мизия, Тракия и Македония, без да изпада в крайности, които биха хвърлили сянка върху научната му добросъвестност.

Смъртта го застигна в момент на голям творчески разцвет. Натрупал огромен езиковоисторически материал, събиран ежедневно с най-голяма любов и огромна ерудиция, той беше напълно готов да създаде една нова, собствена история на българския език от първите векове на предписменния период, през старобългарския и среднобългарския, та до XVIII - XIX век¹.

Проф. К. Мирчев остави ценни научни приноси в областта на историята на българския език, на изследването и издаването на български исторически езикови паметници и на българската историческа диалектология.

От своя учител проф. Б. Цонев Мирчев наследи един труд по история на българския език, който остана незавършен поради внезапната смърт на автора. Младият тогава Мирчев даде много сили в помощ на проф. Ст. Младенов и делото на проф. Б. Цонев видя бял свят. В своята история проф. Цонев бе насочил вниманието си главно върху езиковоисторическите паметници, които трябваше да служат като извор за написването на историята. Проф. Ст. Младенов отпечата на немски език своята история на българския език, в която очерта главните периоди от езиковото развитие. Но и в двата пионерски труда бяха останали много неизследвани или слабо изследвани проблеми, които привлякоха вниманието на ревностния ученик на двамата именити историци на българския език. Главните нерешени проблеми бяха в областта на среднобългарския период от развоја на говоримия български език и особено настаняването на аналитизма. Необходима бе колосална изследователска работа, за да може в езиковоисторическите паметници, написани на традиционния книжовен български език - най-често преписи от по-стари подложки - да се извлекат новите езикови черти, проникнали обикновено под формата на "грешки", допуснати от слабо подготвените или недотам внимателни преписвачи. Тази златотърсаческа работа даде богати плодове и намери най-пълната си реализация в труда на проф. Мирчев "Историческа граматика на българския език" (№162)².

Вярно е, че той излезе под скромното определение "учебник", но специалистите отлично знаят, че е всъщност един оригинален научен труд, изпълнен с нови факти и доказателства, почерпени от лично изследвания огромен материал, с нови, убедителни интерпретации, с нова датировка на някои езикови явления и пр. Българската и световната славистика дадоха много висока оценка на този труд, както личи и от рецензиите на Л. Андрейчин, А. Ваян, М. Смайлов, Й. Шутц. Той стана настолна книга за всеки учен, който се занимава с въпроси от историята на българския език. В тази книга са проследени и осветлени всички характерни процеси на сложния развој на фонетиката, морфологията и синтаксиса, на лексикалната система. Отразени са схващанията на автора за развоја на членната форма, на българския език от синтетизъм към аналитизъм, балканизацията на българския език, периодизацията на говоримия български език през вековете и пр., и пр. Този труд, който беше публикуван за първи път през 1958 г., т.е., след като ученият бе работил по тези проблеми повече от 30 години, се отличава със своята зрялост, яснота и убедителност. В него е събран и обобщен и целият дотогавашен опит на големия учен, намерил израз в цикъл негови публикации по отделни проблеми и явления. От голямо значение са изследванията му на въпроси, свързани с българските диалекти. Трябва особено да се подчертае, че езиковите явления в "Историческа граматика" се изследват по цялото българско историческо землище, т.е. в Мизия, Тракия и Македония.

След публикуването на "Историческата граматика" дойде нов цикъл от изследвания на проблемите на българския езиков развој. Неуморно, до самата си

кончина, проф. Мирчев издирваше нови материали, проучваше новооткритите факти, търсеше нови обяснения с типичната за големия учен незадоволност от постигнатото. От лични разговори с него мога да твърдя, че той беше готов - или почти готов - да излезе с нова класификация на познатите български езикови паметници, с ново обяснение на някои основни фонетични исторически явления в нашия език през вековете и най-важното - готов беше да напише пълна и оригинална история на говоримия български език, а отлично познаваше и историческия развой на книжовния български език през вековете. За съжаление в архива му никъде няма запазена или фиксирана интерпретацията, която е смятал да даде на гражданско събрания материал, а това е сериозна пречка да се пристъпи към едно посмъртно издание на "Историческата граматика".

Докато повечето от проучванията на проф. Мирчев върху историята на българския език и на българските диалекти, които са публикувани до излизането на "Историческата граматика", са намерили по някакъв начин своето място в нея, то изследвания като: "Към българската историческа лексикология" (няколко публикации от 1960 - 1965 г., №№ 172, 176, 188, 201), "О предполагаемых аналитических конструкциях с предлогом НА в Хлудовом триоде, среднеболгарском памятнике XIII в." (№177), "Из историята на Кирило-Методиевия евангелски превод в българските земи" (№ 182), "Константин-Кирил, създател на старобългарския книжовен език" (№185), "Аналитична конструкция в Боянското евангелие, среднобългарски паметник от XII-XIII век" (№ 194), "За членните форми в среднобългарските паметници" (№196), "Из българската историческа фонетика" (№ 199), "За периодизацията на историята на българския език" (№ 124), "Към историята на описателния императив с отрицание в българския език" (№ 202), "За хронологията на основните балканизми в българския език" (№ 206), "За синтетизма в Троянската поема" (№ 215), "За аналитизма в Троянската поема" (№ 227), "Към българския исторически синтаксис - архаични синтактични конструкции в Германовия сборник от 1359 г." (№ 218) и още много други са пръснати из научни списания у нас и в чужбина, които бележат нов етап в проучванията по история на българския език. Те поставят една крайно важна задача пред учениците и последователите на проф. К. Мирчев, пред българската езиковедска наука - цялото това богатство да бъде събрано и издадено отново.

Не би трябвало да оставим без внимание и очерка на проф. Мирчев "Българският език през вековете" (№ 195), станал предмет на няколко рецензии в чуждестранни научни органи, нито учебника му по старобългарски език, претърпял няколко издания.

Голям познавач на българските езикови исторически паметници, проф. Кирил Мирчев бе и отличен издател. Достатъчно е да посочим "Енински апостол. Старобългарски паметник от XI в." (№ 198) - изследване и издание, направено съвместно с Хр. Кодов. Появяването на този труд беше събитие в славистиката. Разчетен и проучен беше апостолски текст от старобългарския период. С неимверни усилия - истински научен подвиг на двамата автори - бе възстановен един изключителен паметник, който се нареди между оскъдните по брой старобългарски

паметници. Изданието предизвика многобройни рецензии в славистичния свят.

Със своите трудове по история на българския език член-кореспондент Кирил Мирчев издигна изследванията на ново, много високо равнище.

На проф. Мирчев, както и на мнозина други наши учени, бе съдено да работи в неспокойно време, което плащаше данък на идеологията, и трябваше да се съобразява с конкретни политически ситуации, които влизаха в разрез с научната истина, пред която той се прекланяше. Конюктурата го довеждаше до трагични състояния, с които той героично се бореше, но не винаги можеше да излезе пълен победител. За щастие научното наследство, което остави на българското историческо езикознание и на българската диалектология, ясно и недвусмислено свидетелствува за български учен, който не се огъна - не стана никога нито "марист", нито "марксист", нито "македонист". За него беше безусловно ясно, че македонските диалекти са част от българските диалекти, говорени и в миналото, и днес по цялата българска историческа езикова територия, че историята и на говоримия, и на книжовния български език през вековете не може да се дели на българска и "небългарска". Редица негови статии, отзиви, рецензии и пр. в сп. "Македонски преглед", "Български преглед", "Родина" и пр. са посветени на българските говори в Македония, на историята, етнографията, фолклора на македонските българи, на македонското освободително движение, на македонския въпрос изобщо. Мирчев беше деен участник в работата на Македонския научен институт в София и на неговия авторитетен научен орган сп. "Македонски преглед" до принудителното закриване на института и спирането на списанието. Бихме могли да посочим публикации като: "Един неврокопски сборник с гръцко писмо от края на миналия век" (№ 34), "За някои следи от назализъм в централните македонски говори" (№ 35), "Едно ръкописно сборниче на централно македонско наречие от средата на миналия век" (№ 40), "Предлозите В и С в македонските говори /Принос към руско-българските езикови успоредици" (№ 44), "Мними сърбизми в езика на южномакедонските приказки, издадени от проф. П.А. Лавров и проф. И. Поливка" (№ 50) и много други.

Един от най-големите научни приноси на проф. К. Мирчев е трудът му "Неврокопският говор" (№ 58). И до днес това изследване пази своя характер и на методологично ръководство за изследване на българските говори в исторически и съвременен план.

Проф. К. Мирчев беше опитен преподавател, чиито лекции се следяха с жив интерес от поколенията негови студенти. Със своята темпераментна и изискана реч той умееше да привлече вниманието на слушателите си и да ги увлече в сухата наглед материя.

Българската наука и българската култура му дължат много и заслужено свеждат глава в поклон пред светлата му памет.

Дора Иванова-Мирчева

БЕЛЕЖКИ

¹ Читателят, който би се интересувал от неговия научен архив, би могъл да получи обща представа от статията "Член-кореспондент Кирил Спиридонов Мирчев", поместена в сборника "Изследвания върху историята и диалектите на българския език. Сборник в памет на чл.-кор. Кирил Мирчев", С., БАН, 1979, 5-13.

² Точните библиографски данни за цитираните тук трудове на проф. Кирил Мирчев могат да се намерят в пълната библиография, изработена от М. Сл. Младенов, публикувана в цитирания по-горе сборник, посветен на паметта на чл.-кор. Кирил Мирчев. Тук при цитирането на някои от неговите трудове след заглавието ще се отправя към тази библиография, като в скоби ще се поставя само номерът на библиографската единица.